

Návštěva genseka

Generální tajemník ÚV KSSS a předseda prezidia Nejvyššího sovětu
Leonid Iljič Brežněv v Československu 1978¹

PETR BLAŽEK

Návštěva sovětského genseka² v Československu vždy představovala mimořádnou událost. Přípravou, průběhem a někdy i následky připomínala inspekční cestu imperátora ve vzdálených guberniích, kde z jeho milosti vládli místodržící. Na jejím příkladu je možné popsat proměnu a povahu československo-sovětských vztahů, různé způsoby mobilizace společnosti a pacifikace politických oponentů v podmínkách autoritativního režimu. Názorně se to projevilo při návštěvě Leonida Iljiče Brežněva v roce 1978, která je hlavním tématem této studie. Měla totiž velký význam, neboť se uskutečnila krátce před desátým výročím srpnové okupace Československa.

NÁVŠTĚVY SOVĚTSKÝCH IMPERÁTORŮ

Pomineme-li Leninovy návštěvy Prahy před první světovou válkou,³ přijela hlava sovětských bolševiků poprvé do Československa teprve několik let poté, co se místní komunisté chopili moci. V červnu 1954 přiletěl do Prahy v čele početné sovětské delegace první tajemník ÚV KSSS Nikita Sergejevič Chruščov, aby se zde zúčastnil X. sjezdu KSČ. V předvečer jeho zahájení Chruščov symbolicky navštívil mauzoleum Klementa Gottwalda, aby se zde poklonil nabalzamovaným ostatkům zakladatele komunistického režimu v Československu.⁴

Chruščov poté přijel do Československa ještě třikrát, v letech 1957, 1961 a 1964. Vždy se jednalo o několikadenní návštěvu, během níž zavítal také do vybraných mimopražských regionů. Na počest sovětského vůdce uspořádal jeho hostitel Antonín Novotný, který od roku 1957 spojil ve svých rukou funkci prvního tajemníka ÚV KSČ a československého prezidenta, několik slavnostních setkání. Pro svého hosta také připravil soukromý program, včetně honu, oblíbené Chruščovovy zábavy. Poslední Chruščovova cesta do Prahy se uskutečnila v srpnu 1964. Dva měsíce poté byl donucen odejít a na jeho místo nastoupil Leonid Iljič Brežněv. Nový gensek přijel popr-

vé do Československa v situaci, kdy ve vedení KSČ vrcholily vnitřní spory. Jeho improvizovaná dvoudenní návštěva v prosinci 1967 nakonec kýženou jednotu nepřinesla. Situace se naopak vyhrotila a výsledkem byl odchod Antonína Novotného z čela KSČ, kde ho vystřídal Alexander Dubček.⁵

Brežněv se do Prahy vrátil v únoru 1968. Zúčastnil se zde oslav dvacátého výročí uchopení moci KSČ v únoru 1948. Na slavnostním zasedání tehdy předal československým soudruhům dar – model křižníku Aurora. Podle Brežněvových slov se měl stát *symbolem bojového přátelství komunistických stran našich zemí a nerozlučné, věčné družby našich bratrských národů*, jdou-

- 1 Článek vychází z příspěvku, který autor přednesl na mezinárodní konferenci *Życie codzienne w państwach bloku wschodniego* uspořádané v říjnu 2012 ve Varšavě polským Ústavem národní paměti a kulturními centry řady zemí bývalého sovětského bloku.
- 2 Akronym *gensek* vznikl z ruského termínu *geněralnyj sekretar* (generální tajemník).
- 3 Nejznámější Leninova návštěva Prahy souvisela s konáním VI. všeruské konference Sociálně demokratické strany, která se uskutečnila v druhé polovině ledna 1912 v Lidovém domě. V období komunistického režimu zde bylo vybudováno Muzeum Vladimíra Iljiče Lenina. Po roce 1989 bylo zrušeno a dům se vrátil sociální demokracii.
- 4 Delegace Komunistické strany Sovětského svazu položila věnec v mauzoleu Klementa Gottwalda. *Rudé právo*, roč. 34, č. 160, 11. 6. 1954, s. 1.
- 5 Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968. Společnost a moc*. Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, Brno 2008, s. 696–702.

Cesta Nikity Sergejeviče Chruščova na Pražský hrad v červenci 1957, náměstí Krasnoarmějců (dnešní Palachovo náměstí)

Foto: ČTK

cích ruku v ruce ke světlým zítřkům komunismu.⁶ Jak si představovalo sovětské vedení společnou budoucnost, se ukázalo za několik měsíců. Na československém území se Brežněv objevil na přelomu července a srpna 1968, kdy přijel do Čierné nad Tisou přimět vedení KSČ, aby zastavilo reformní kroky. Forma čtyřdenního jednání

výmluvně naznačovala vyhrocené vztahy. Brežněv a další členové sovětské delegace přijeli do pohraničního města ve zvláštním vlaku, v němž se každý večer po jednání vraceli do Sovětského svazu.

Tečkou za tímto bilaterálním jednáním bylo setkání v Bratislavě, kterého se 3. srpna 1968 zúčastnili ved-

le hostitelů a sovětského vedení také představitelé komunistických stran z Bulharska, NDR, Polska a Maďarska. Zastrasovací diplomacie nepřinesla výsledky⁷ a za necelé tři týdny se jednotky pěti států Varšavské smlouvy daly do pohybu směrem k československým hranicím a Brežněvovo jméno se pro část československé

6 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír a kol.: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Prosinec 1967 – červenec 1968. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, díl 4, svazek 1. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1995, s. 52.

7 Blíže k tomuto jednání PAUER, Jan: *Praha 1968. Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí – plánování – provedení*. Argo, Praha 2004, s. 121–159.

Typický obrázek z vítání genseka, které bývalo předmětem mnoha vtipů. Brežněv a Husák se soudružsky líbají na ruzyňském letišti. Vlevo přihlíží prezident ČSSR Ludvík Svoboda, 24. ledna 1972. Foto: ČTK

veřejnosti stalo nenáviděným symbolem srpnové okupace.⁸

Frekvence Brežněvových návštěv v Československu se následně zpomalila. Poprvé po srpnové okupaci přiletěl sovětský vůdce teprve v květnu 1970 na oslavy 25. výročí konce druhé světové války. Při této příležitosti 6. května 1970 v Praze podepsal společně s předsedou rady ministrů SSSR Alexejem Nikolajevičem Kosygyňem a prvním tajemníkem ÚV KSČ Gustávem Husákem a předsedou vlády ČSSR Lubomírem Štrougalem novou spojeneckou smlouvu mezi Československem a Sovětským svazem. Do její preambule se promítlo jádro Brežněvovy doktríny omezené suverenity, neboť obsahovala pasáž, v níž obě

strany potvrzovaly, že udržení, upevnění a obrana socialistických vymožeností, jichž bylo dosaženo hrdinným úsilím a obětavou prací lidu každé země, jsou společnou mezinárodní povinností socialistických zemí.⁹ Prezident Svoboda při této příležitosti udělil Brežněvovi čestný titul Hrdina Československé socialistické republiky za *výjimečné zásluhy o osvobození Československa a spolupráci mezi národy ČSSR a SSSR*.¹⁰

Následovala Brežněvova účast na XIV. sjezdu KSČ v květnu 1971, který se nesl ve znamení definitivní porážky reformního proudu. V lednu 1972 navštívil Brežněv Prahu v souvislosti se zasedáním představitelů členských států Varšavské smlouvy. V Československu se pak gensek objevil v únoru

1973, kdy se spolu s domácími soudruhy zúčastnil oslav „Vítězného února“. Do Prahy přijel tentokrát speciálně vypraveným vlakem, který se po cestě několikrát zastavil. Na slavnostním shromáždění ve Španělském sále 22. února 1973 Brežněv předal Husákovi u příležitosti jeho šedesátých narozenin Leninův řád.¹¹

Od roku 1973 se Brežněv v Československu několik let neobjevil. Jeho návštěva v roce 1978 proto měla již z tohoto důvodu velký význam, který byl – jak již bylo řečeno – také posílen blížícím se desátým výročím srpnové okupace. Zásadní rovněž byla skutečnost, že se jednalo o první oficiální samostatnou návštěvu tohoto sovětského vůdce v Československu, neboť v jiných případech přijížděl buď neočekávaně (jako tomu bylo v roce 1967), nebo společně s dalšími delegacemi sovětských satelitů. Naposledy pak přijel Brežněv do Prahy v dubnu 1981 na XVI. sjezd KSČ již ve špatném zdravotním stavu.

Poslední návštěva sovětského genseka v Československu se uskutečnila v roce 1987 a byla z několika důvodů jedinečná. Na rozdíl od Brežněvových návštěv byl pobyt Michaila Sergejeviče Gorbačova v Československu spojován s očekáváním politických změn a přehodnocením srpnové okupace. Pražané i obyvatelé Bratislavy přivítali sovětského vůdce se spontánním nadšením jako zastávce politiky perestrojky a glasnosti. Jak se záhy ukázalo, jejich očekávání neodpovídalo realitě. Po několika měsících generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka totiž vystřídal na jeho pozici Miloš Jakeš, jehož slavný výrok o kůlu v plotě se následně stal symbolem úpadku celého systému.¹²

8 Srov. PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy Pražského jara 1968–1969. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, svazek 1. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993.

9 Nová spojenecká smlouva se Sovětským svazem podepsána. *Rudé právo*, roč. 50, č. 107 (7. 5. 1970), s. 1. Srov. WANNER, Jan: *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*. Karolinum, Praha 1995, s. 96.

10 L. I. Brežněvovi udělen titul hrdina ČSSR. *Rudé právo*, roč. 58, č. 106, 6. 5. 1978, s. 1.

11 L. I. Brežněv uvítán v Praze. *Rudé právo*, roč. 53, č. 46, 23. 2. 1973, s. 1.

12 Srov. VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 588–593.

POTĚMKINŮV SYNDROM

Jak vyplývá z archivních dokumentů, Leonid Iljič Brežněv byl do Československa pozván již v listopadu 1975 při Husákově pobytu v Moskvě. Po dlouhém vyjednávání Moskva souhlasila, že gensek přiletí do Prahy na přelomu května a června 1978. Během čtyřdenního pobytu měla sovětská delegace navštívit nejen Prahu, ale na jeden den měla zajet i do Bratislavy.¹³

Program Brežněvovy návštěvy byl 19. května 1978 schválen na zasedání předsednictva ÚV KSČ, jehož členové provedli v návrhu sice již pouze drobné, ale zato důležité úpravy. Vypustili mimo jiné jediný bod programu, který měl představitele sovětského „proletariátu“ zavést mezi dělníky (tím byla prohlídka Bratislavských elektrotechnických závodů, jež byla naplánována na 1. června 1978). Program obsahoval téměř výhradně tradiční oficiální ceremonie: kladení věnců na Vítkově, Olšanech, Slavíně a u památníku Slovenského národního povstání, návštěvu Muzea V. I. Lenina, udělení vyznamenání, slavnostní shromáždění, recepce a obědy. Jedinou výjimkou byla prohlídka nedávno otevřeného pražského metra, pro něž dodala sovětská strana vlakové soupravy.¹⁴

Přípravy Brežněvovy návštěvy provázely projevy typické pro autoritativní režimy. S nadsázkou se dají označit jako Potěmkinův syndrom, neboť českoslovenští místodržící se především snažili, aby návštěva gubernie udělala na kremelského vůdce

Návštěvy sovětských vůdců byly vždy pečlivě organizovány, včetně manifestačního uvítání. Dne 22. února 1973 přišlo pozdravit sovětského vůdce na nádraží v Ostravě okolo pěti tisíc pracujících.

Foto: ČTK

dobrý dojem. S předstihem se uklízela a upravovala místa, na něž měla sovětská delegace zavítat. Jednalo se ovšem často doslova pouze o nátěry fasád domů, které byly jinak ve špatném stavu. Vznikly také podrobné plány návštěvy, včetně rozmístění pionýrů a občanů „spontánně“ vítajících sovětskou delegaci. Současně „uklízela“ také tajná policie, která

dostala za úkol nejen zajistit hostům ochranu během jejich pobytu,¹⁵ ale také pacifikovat disidenty, aby nemohli případně nějakým způsobem protestovat proti bezútešné situaci v Československu.¹⁶

Jak shrnuli mluvčí Charty 77 ve sdělení vydaném 3. června 1978, provedl bezpečnostní aparát při Brežněvově návštěvě *opatření, která svým*

13 *Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Archiv ÚV KSČ, Předsednictvo ÚV KSČ 1976–1981 (02/1), svazek 73, archivní jednotka 78, bod 20, Návštěva stranické a vládní delegace SSSR v ČSSR.

14 Tamtéž.

15 Tento úkol zajišťoval útvar tajné policie s výmluvným názvem Správa ochrany stranických a ústavních činitelů (krycí název V. správa FMV).

16 Necelých deset let od srpnové okupace se opoziční aktivisté ocitli v obtížném postavení. Vznik Charty 77 sice dokázal na počátku roku 1977 vrátit československou otázku na stránky zahraničních deníků, samotní chartisté se ovšem současně jako otevření oponenti režimu okamžitě ocitli pod tlakem tajné policie (pro některé to ovšem nebylo ve skutečnosti nic nového). Novou vlnu zájmu StB vyvolal vznik Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který v dubnu 1978 založila skupina signatářů Charty 77 s cílem dokumentovat především případy policejní a justiční represe. Reakcí tajné policie byly na jaře 1978 množíci se případy používání fyzického násilí, včetně bití a vyvážení do lesů, s cílem zastrašit vybrané oponenty režimu a donutit je k odchodu do exilu. *Libri prohibiti*, Sběrka Charta 77, karton (dále jen k.) 2, Dopis Charty 77 a VONS předsednictvu ÚV KSČ, předsednictvu vlády ČSSR a předsednictvu FS ČSSR o nezákonnostech proti signatářům a stoupencům Charty 77, 29. 5. 1978.

Sděl. 1. e. n. i. Charty 77 ze dne 3. 6. 1978:

Při oficiální návštěvě Leonida Brežněva v Československu ve dnech 30. 5. až 2. 6. 1978 provedly všechny složky SNB na území ČSSR opatření, která svým rozsahem i povahou užitých metod podstatně přesáhla rámec akcí, obvyklých při podobných státních návštěvách. Ačkoli čs. právní řád nezná institut preventivního zadržení, opíjely se stovky osob, které se ničeho nedopustily, po dobu Brežněvovy návštěvy ve věznicích. Jejich zajištění a zadržení byla kryta nejromantičtějšími fingovanými důvody, především předstíraným vyšetřováním neexistujících tr. činů. Bezpečnostní orgány se přitom dopouštěly různých dalších konkrétních nezákonností jako například překročení osmačtyřicetihodinové lhůty zadržení (resp. za jistění), porušení domovní svobody a podobně. Zároveň se vůbec neohlížely na důsledky, které může v občanském životě lidí způsobit sám fakt, že byli ve vězení a že byli nařčeni ze skutků, kterých se nedopustili. Součástí této akce bylo i věznění – ve většině případů čtyřdenní – mnoha signatářů Charty 77 a osob, které s Chartou 77 spolupracují, nebo sympatizují nebo jsou v přímém příbuzenském či přátelském styku s jejími signatáři. Jak se nám zatím podařilo zjistit, bylo tímto způsobem jen v Praze a Brně postiženo nejméně 60 osob. Vzhledem k tomu, že provedly četné domovní prohlídky, při nichž zabavily velké množství knih, rukopisů, soukromou korespondenci apod. a že uskutečnily i bezpochybné vyslechnutí, při nichž se pokoušely získat informace o práci Charty 77. Aby formálně zdůvodnily čtyřdenní vězení, popustily v prostorách věznic znovu zatykače a vrátily do cel. Dva z nich, signatáři Charty 77, Ing. Pavel Roubal a spisovatel Jiří Gruša z Prahy a Jan Simsa z Brna se dosud nevzdali, protože na ně byla uvalena vazba. Celá tato akce je výrazem zločestné se stupňující represe proti nepohodlným osobám. Při výsleších bylo vězněm naznačováno, že v souvislosti s blížícími se výročími mohou očekávat podobné a ještě drastičtější akce. Celý tento varovný vývoj, vyznačující se viditelným zpřetrováním policejních zákroků a prohlubující se nezákonnostmi, považujeme za velice nebezpečný. Strach mocenského aparátu z osob, jež jsou v hlubokém rozporu se všemi oficiálními tvrzeními o vnitropolitické stabilitě. Charta 77 proti poslední akci bezpečnosti rozhodně protestuje a je vážně znepokojena situací, kterou tato akce zrcadlí.

Dr. Ladislav Hejránek
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

Dr. Jaroslav Šabata
mluvčí Charty 77

Sdělení Charty 77 k zásahům Státní bezpečnosti proti opozičním aktivistům při Brežněvově návštěvě v Československu, 3. června 1978

Foto: Libri prohibiti

rozsahem i povahou užitých metod podstatně přesáhla rámec akcí obvyklých při podobných státních návštěvách.¹⁷ Ještě před Brežněvovým příjezdem zadržela tajná policie řadu osob, mezi nimi také několik desítek

signatářů Charty 77.¹⁸ Většinu z nich odvezla do ruzyňské věznice na okraji Prahy, kde strávili osmačtyřicet (někteří i více) hodin v cele předběžného zadržení. Při výsleších bylo vězněm naznačováno, že v souvislosti

s blížícími se výročími [srpen 1968] mohou očekávat podobné a ještě drastičtější akce, popsali výhrůžky příslušníků StB mluvčí Charty 77.¹⁹ Řada zadržených byla sice po 48 hodinách formálně propuštěna, aby byla opět bezprostředně po opuštění vězeňského areálu zadržena a znovu předána do věznice. Byl mezi nimi také filozof Ladislav Hejránek, jenž proti postupu tajné policie protestoval v dopise adresovaném ministru vnitra ČSSR Jaromíru Obzinovi.²⁰

Preventivní zadržení osob, které se ničeho nezákonného nedopustily, se v následujících letech stalo pravidelnou praxí při různých příležitostech (nejčastěji při výročí srpnové okupace). Je paradoxem, že podobný postup ovšem nebyl vlastní pouze autoritativním režimům. Když v říjnu 1971 přiletěl Brežněv do Francie na oficiální návštěvu, francouzská policie zadržela během jeho návštěvy vybrané východoevropské exulanty. Na rozdíl od signatářů Charty 77 ovšem neskončili v celách předběžného zadržení, nýbrž v hotelu na středomořském ostrově, kde popíjeli na náklady francouzské vlády koňak a vyjadřovali své rozhořčení v rozhovorech s novináři, kteří následně kritizovali Elysejský palác za to, že podléhá sovětskému vlivu.²¹

Přiletu sovětské delegace předcházela také masivní propagandistická kampaň v domácích médiích, kterou pozorně řídili pracovníci aparátu

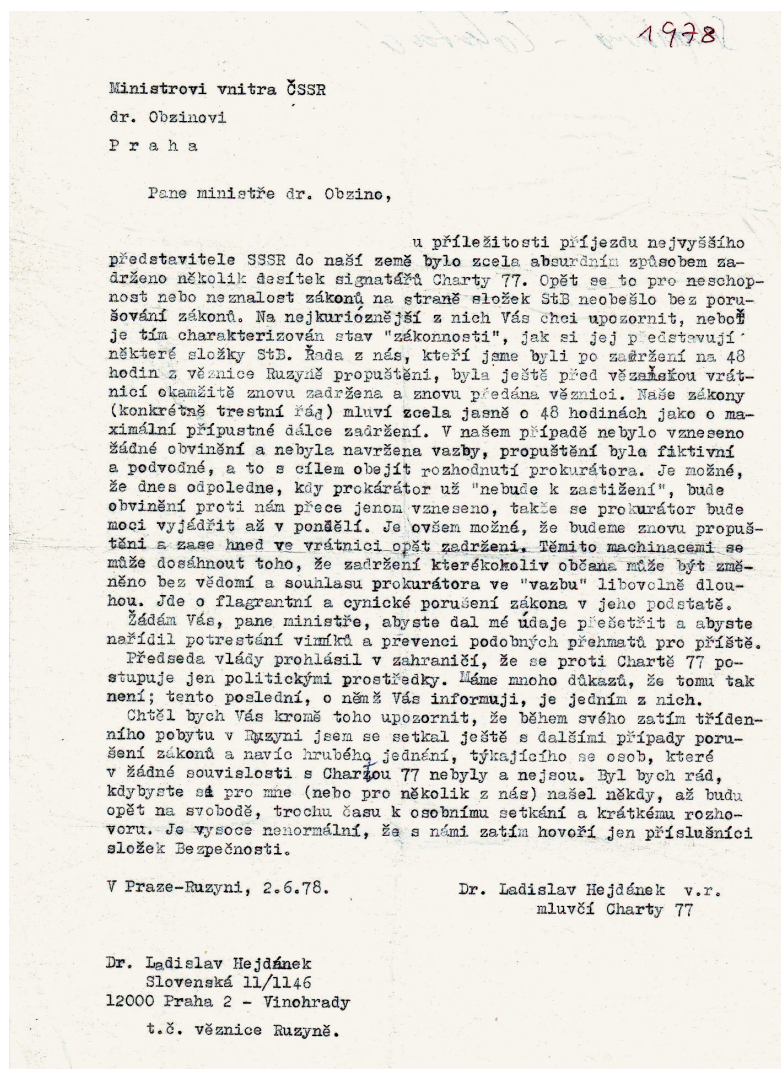
17 Tamtéž, Sdělení Charty 77 o opatřeních SNB v souvislosti s návštěvou Leonida Brežněva v Československu, 3. 6. 1978.

18 Podle odhadů opozice zadržela StB okolo šedesáti signatářů Charty 77. Dva z nich, Pavel Roubal a Jiří Gruša, nebyli z cely předběžného zadržení propuštěni a byli 2. června 1978 vzati do vazby v souvislosti s napsáním a rozšiřováním samizdatového vydání Grušova románu *Dotazník*. Tamtéž, Žádost Charty 77 o propuštění Jiřího Gruši a Pavla Roubala z vazby, adresovaná generálnímu prokurátorovi ČSSR Dr. Janu Feješovi, 4. 6. 1978. Současně bylo ve dnech 30. května až 1. června 1978 provedeno nejméně devět domovních prohlídek v pražských a brněnských bytech signatářů Charty 77. *Libri prohibiti*, Sbírka VONS, inventární číslo (dále jen inv. č.) 4, signatura (dále jen sign.) III/1, Sdělení VONS č. 13, g. 6. 1978.

19 *Libri prohibiti*, Sbírka Charty 77, k. 2, Sdělení Charty 77 o opatřeních SNB v souvislosti s návštěvou Leonida Brežněva v Československu, 3. 6. 1978. Srov. tamtéž, Sbírka VONS, inv. č. 4, sign. III/1, Dopis Zdeny Tominové ministru zdravotnictví ČSR Jaroslavu Prokopci o případu Otty Bednářové, 19. 6. 1978.

20 *Libri prohibiti*, Sbírka Charty 77, k. 2, Dopis Ladislava Hejrána ministru vnitra ČSSR Jaromíru Obzinovi, Praha-Ruzyně 2. 6. 1978. O několik dnů později protestoval proti bezdůvodnému opakovanému zadržování osob v souvislosti s Brežněvovou návštěvou také Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Tamtéž, Sbírka VONS, inv. č. 4, sign. III/1, Sdělení VONS č. 13, g. 6. 1978.

21 PEČINKA, Bohumil – TIGRID, Pavel: *Marx na Hradčanech*. Barrister & Principal, Brno 2001, s. 22. Srov. [TIGRID, Pavel]: *Leonid na cestách. Svědectví*, č. 42 (1971), s. 187–188.

Mluvčí Charty 77 Ladislav Hejdiánek napsal stížnost na postup pracovníků Státní bezpečnosti přímo v ruzyňské věznici, 2. června 1978 Foto: Libri prohibiti

ÚV KSČ podle schváleného scénáře. Zprávy o plánované návštěvě postupně téměř vytlačily z hlavních stránek a zpravodajských pořadů informace o jiných událostech. Dne 30. května 1978 ústřední deník ÚV KSČ *Rudé právo* přinesl na první straně již pouze články na toto téma. Měly výmluvné titulky: *Srdečně vás vítáme, drazí soudruzi!* (otištěno v záhlaví listu), *Velký svátek našeho lidu* (servilní

úvodník o přátelství se Sovětským svazem), *Soudruh L. I. Brežněv* (oslavný životopis s velkou portrétní fotografií), *Šeříková náruč Prahy* (frázovitá připomínka konce druhé světové války) a *Bohaté plody přátelství* (přehled, jak sovětský tisk informoval o připravované návštěvě). Oslavné články doplnila vzpomínka kosmonauta Vladimíra Remka na jeho vesmírnou misi v březnu 1978 a násled-

Na „internaci“ vybraných východoevropských exulantů francouzskou tajnou službou v souvislosti s Brežněvovou návštěvou Francie v říjnu roku 1971 vzpomínal redaktor exilového časopisu *Svědectví* Pavel Tigrid se smíchem:

Francouzské vnitro mělo jako každá služba seznamy emigrantů, kteří ve Francii něco vyvíjeli proti vládám jiných zemí. Před oficiální návštěvou Leonida Brežněva si sovětská tajná služba, KGB, vyžádala, aby tito lidé byli „oddáleni“, jak se tomu oficiálně říkalo. Jednoho rána nás prostě francouzští policajti odvezli na Korsiku. Já byl v tmavém obleku, protože jsem měl zrovna letět do Londýna na nějakou konferenci, a najednou v šest ráno přišli dva policajti a říkali: „Musíte s námi jet do Paříže, to nebude dlouho trvat.“ Děti byly malé, brečely, nikdo nevěděl, co se děje. Teprve večer z rádia se moje manželka dozvěděla, o co šlo. Absolutně komické na tom bylo to, že se ti policajti pořád strašně omlouvali. Na Korsice to jinak bylo skvělé – hráli jsme volejbal, popíjeli, přijížděly za námi celé televizní štáby, spousta novinářů. Celá francouzská politická scéna tehdy byla rozhořčena a vycházely články s titulky, že KGB vládne i ve Francii. Někteří z nás se dostali z Korsiky o něco dříve než ostatní. Představte si, že v Marseille jsme přisedali z policejního na civilní letadlo a v témže okamžiku o jednu dráhu dál nastupoval do svého letadla Brežněv, takže jsme mu mávali a váleli se přitom smíchy.

PEČINKA, Bohumil – TIGRID, Pavel: *Marx na Hradčanech*. Barrister & Principal, Brno 2001, s. 22.

né přijetí Brežněvem (*Pro mír na modré planetě*). Posledním textem na první straně pak byla prvoplánová báseň Jaroslava Muchy, připomínající nepovedené říkanky ve školní čítance (*Sláva vám, synové Sovětů*).²²

POLIBKY A JINÉ RITUÁLY

V roce 1974 se Brežněvův zdravotní stav prudce zhoršil, když byl stížen

22 Srov. *Rudé právo*, roč. 58, č. 125, 30. 5. 1978, s. 1.

Titulní strana deníku Rudé právo z 30. května 1978 a poznámky Gustáva Husáka pro jednání s Brežněvem

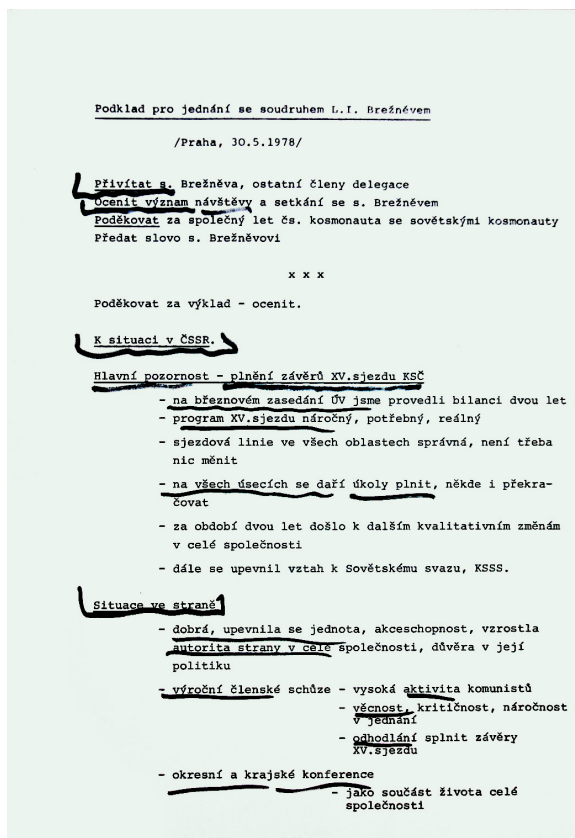

Foto: Národní archiv

dvěma za sebou jdoucími mrtvicemi. Užívání léků nepříznivě ovlivňovalo jeho schopnost zastávat nejvyšší stranickou funkci. Většinu času trávil spánkem nebo sledováním televize. Miloval přenosy fotbalových a hokejových zápasů. Zasedání politbyra trvala na rozdíl od předchozího období pouze krátce a byla převážně formální. Moc postupně přebírali jiní členové politbyra, zejména triumvirát ve složení Jurij Vladimirovič Andropov, Andrej Andrejevič Gromyko a Andrej Andrejevič Grečko. Spojova-

la je okázala loajalita vůči gensekovi, jehož kult navzdory postupnému úpadku Brežněvových fyzických sil posiloval. V roce 1977 byl Brežněv zvolen předsedou prezidia Nejvyššího sovětu.²³

Zhoršený Brežněvův zdravotní stav v posledních letech jeho života ovlivňoval průběh zahraničních návštěv. I satelitní předáci se cítili zahanbení a nejistí, když při státních návštěvách vždy uzavíral kolonu aut vůz vybavený resuscitačním zařízením, napsal ve své vynikající knize o postupném úpadku

sovětského impéria historik Karel Durman.²⁴ Zda byl zmíněný automobil rovněž součástí pražské kolony na jaře 1978, není v dostupných archivních dokumentech uvedeno. Jisté je, že tato kolona byla početná, neboť sovětský gensek přiletěl 30. května 1978 letadlem značky Iljušin 62 M krátce před desátou hodinou dopoledne na staré ruzyňské letiště s velkou delegací.²⁵ Po vystoupení na červený koberec ji přivítali českoslovenští soudruzi v čele s Gustávem Husákem nejen tradičními polibky, které byly oblíbe-

23 DURMAN, Karel: *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964–1991*. Karolinum, Praha 1998, s. 169–170. Srov. VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič: *Sem voždej. Galereja liderov SSSR. V 2-ch knigach*, kniha 2. Novosti, Moskva 1995, s. 66–79.

24 DURMAN, Karel: *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964–1991*, s. 169–170.

25 Hlavními členy sovětské delegace byli podle oficiálního programu člen politbyra ÚV KSSS a první tajemník ÚV KS Ukrajiny Vladimir Vasiljevič Ščerbickij, tajemník ÚV KSSS Konstantin Viktorovič Rusakov, člen ÚV KSSS a náměstek předsedy rady ministrů SSSR Ivan Vasiljevič Archipov, člen ÚV KSSS a velvyslanec SSSR v ČSSR Vladimir Vladimirovič Mackevič. Celkem mělo být v delegaci 48 osob, z toho 23 osob bylo uvedeno v kolonce „ochrana“. NA, f. Archiv ÚV KSČ, Sekretariát generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka

ným námětem řady sarkastických vtipů, ale také nastoupená čestná jednotka pražské vojenské posádky, státní hymny obou států a jedenadvacet dělových salv. Již na letišti návštěvu „spontánně“ vítalo okolo čtyř tisíc občanů, které sem ve skutečnosti organizovaně svezly autobusy v pracovní době z mnoha závodů a úřadů.²⁶

Po uvítání na letišti, z něhož Československá televize zajistila přímý přenos, zamířila sovětská delegace v černých limuzínách doprovázených motocykly po Leninově třídě (dnešní Evropské) do centra Prahy. Cestu lemoval další špalír, v němž hrála hlavní roli školní mládež s mávátky a transparenty.²⁷ Cílem kolony byl Pražský hrad, kde po vystoupení z automobilů na Hradčanském náměstí čekalo na sovětskou delegaci několik rituálů, kombinujících staré národní zvyky s komunistickými tradicemi. Nejdříve Brežněv dostal od pionýrů ve slavnostních krojích kytici šeríku. Po nich přistoupili k hostům chlapi a dívky v národních krojích, aby je uvítali chlebem a solí. Jak napsali redaktori *Rudého práva*, cestou k Matyášově bráně provázela genseka a jeho doprovod *Katuša*, *píseň sovětských a našich partyzánů*. Na prvním nádvoří zazněla nejdříve Internacionála a Brežněv a Husák pak vykonali přehlídku nastoupené čest-

Oficiální fotografie ze setkání na Pražském hradě, 30. května 1978

Foto: ČTK

né jednotky Hradní stráže. Poté se sovětská delegace odebrala do rezidence na Pražském hradě, kde byla ubytována.²⁸

V archivu ÚV KSČ se bohužel nedochovaly stenografické záznamy z jednání obou delegací. Dostupné jsou pouze torzovité podklady,²⁹ Husákovy velmi špatně čitelné poznámky, zá-

znamy předem připravených projevů (je ovšem otázka, zda se vůbec kromě nich uskutečnila vážnější diskuse) a oficiální komuniké, která ovšem obsahují pouze obecné fráze. Také vydané vzpomínky účastníků schůzek žádné důležité informace nepřinášejí.³⁰ Podle plánu se měla první schůzka vedoucích delegací uskutečnit

(dále jen SGH), k. 452 (SSSR č. 5), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 1391, Oficiální přátelská návštěva stranické a vládní delegace SSSR v ČSSR ve dnech 30. 5. – 2. 6. 1978 (dále Návštěva sovětské delegace 1978), Program návštěvy.

26 Podle schváleného plánu zabezpečil Městský výbor KSČ v Praze *výzdobu letiště, příjezdové trasy na Pražský hrad, salónky, pionýry, 4 000 pracujících, květiny, praktikábl a koberec*. Ministerstvo národní obrany zajistilo *doprovodné stíhačky, čestnou jednotku, salvy a hudbu*. Občerstvení v salonku připravil hotel Praha. Tamtéž.

27 Triumfální cesta soudruha L. I. Brežněva Prahou. *Rudé právo*, roč. 58, č. 126, 31. 5. 1978, s. 1–2.

28 Tamtéž.

29 Dochované desítky stran podkladů pro jednání jsou plné údajů zejména o vzájemné hospodářské spolupráci, ale až na výjimky neobsahují žádné konfliktní body. Jednou z takových výjimek je opatrně formulovaná kritika spolupráce v oblasti „propagandy“. V příslušném podkladu pro jednání bylo především zdůrazněno, že se nevyužívá všech možností televizního vysílání: *Filmy předváděné v televizi jsou často nízké úrovně a uvádějí se se značným zpožděním. Je třeba se zamyslet i nad úrovní publikací a časopisů propagujících socialistické společenství. Například časopis Svět socialismu, vydávaný v Československu, je dnes již těžko možné považovat za reprezentativní. Návrh řešení byl ovšem překvapující – zřídit jeden nepřetržitě vysílající společný televizní kanál. NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Náměty na další prohloubení československo-sovětské spolupráce v oblasti politické, školské, vědecké, kulturní a v turistice.*

30 Srov. Kol. autorů: *Štrougal o Husákově a jiné vzpomínky na minulost*. Bondy, Praha 2009; PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády. Gustáv Husák přehovoril*. Tatrapress, Bratislava 1991; ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*. Epocha, Praha 2009; ŠTROUGAL, Lubomír: *Ještě pár odpovědí*. Epocha, Praha 2011.

bezprostředně po příjezdu na Pražský hrad. Ve stejné době Brežněv a Husák společně poobědvali v Zeleném salonku. Následující program odpovídal pomalému tempu, na který byl gensek v tomto období zvyklý. Další bod začínal až v 17 hodin, kdy se v Bílé jídelně na Pražském hradě uskutečnilo jednání delegací. Netrvalo dlouho, hovořili na něm zřejmě pouze Brežněv³¹ a Husák³². Za dvě hodiny pak začínala na Žižkově tradiční ceremonie při oficiálních návštěvách představitelů komunistických států – položení věnce u hrobu neznámého vojína a kytic u hrobu Klementa Gottwalda a v Síni sovětské armády. Kladení kytic pokračovalo na Olšanských hřbitovech u památníku sovětských vojáků. Po návratu měla následovat podle programu soukromá večeře a pro zájemce promítání filmů. V dokumentech není uvedeno, o jaké tituly se mělo jednat.³³

Hlavním bodem druhého dne návštěvy bylo slavnostní shromáždění ve Španělském sále na Pražském hradě. Začátek byl v 10 hodin dopoledne a předcházela mu soukromá snídaně. Dvouhodinový program vyplnila především řada formálních

projevů, plných frází o československo-sovětském přátelství. Zasedání zahájily státní hymny a projev člena předsednictva ÚV KSČ a předsedy vlády ČSSR Lubomíra Štrougala. Poté vystoupili s předem připravenými projevy dělník, zemědělec, vědecký pracovník a studentka, jak bylo doslova napsáno ve schváleném programu. Navíc nakonec servilně pohovořil kosmonaut Vladimír Remek, jehož let do vesmíru byl při návštěvě často uváděn jako zářný příklad spolupráce obou zemí. Poté vystoupili hlavní řečníci, Gustáv Husák a Leonid Iljič Brežněv. Generální tajemník ÚV KSČ ve svém projevu vyzdvihl sovětskou roli v srpnu 1968: *Nikdy nezapomene-me, že to byl Sovětský svaz, který vždy stál věrně po našem boku, a když bylo třeba, bez váhání nám podal pomocnou ruku. Bylo tomu tak i před deseti lety, ve chvíli, kdy šlo o bytí a nebytí socialismu v Československu. S odstupem let znovu vysoce oceňujeme internacionální pomoc Sovětského svazu a dalších socialistických zemí.*³⁴

Sovětský vůdce četl stejně jako jeho hlavní hostitel svůj projev z kartiček, na nichž měl jednotlivé pasáže vytištěny velkými písmeny. Ocenil zejmé-

na roli československých komunistů po druhé světové válce: *Bylo třeba překonat následky války a fašistické okupace, přebudovat společnost podle nových, socialistických zásad, zajistit rozmach hospodářství a všestranně zlepšit životní podmínky pracujících. Tuto obrovskou tvořivou práci bylo třeba provádět v urputném boji s třídními nepřáteli. Ozývali se ještě dlouho. A v roce 1968 podnikli odpůrci socialismu další, široce promyšlený útok na revoluční vymoženosti dělnické třídy. Když na konci svého projevu Brežněv popřál štěstí a spokojenost každé československé rodině, povstal celý sál a zazněl dlouhotrvající potlesk. Brežněv, na němž byla patrná postupující stařecká demence, pak se vztyčenou rukou, kterou měl zatatou v pěst, pronesl již pouze závěrečná hesla: *At žije naše společná věc – bratrské přátelství národů Sovětského svazu a Československa! At žije mír! At žije komunismus!*³⁵ Slavnostní shromáždění ukončil sborový zpěv Internacionály, kterou zpívali podle záběrů televizních kamer snad všichni účastníci.³⁶*

Další bod programu vyplýval z proslulé Brežněvovy touhy po oficiálních

31 Brežněvův projev je dochován v českém překladu jako součást závěrečné zprávy o návštěvě sovětské delegace, kterou předložil vedení KSČ Vasil Bilak. Sovětský gensek si pouze postěžoval na velké náklady na zbrojení a problémy s těžbou surovin – obojí se bezprostředně týkalo také Československa. Jako hlavní úkol pro celý sovětský blok (*socialistické společenství*) označil *upevnění našich pozic ve světové ekonomice a nedopustit technicko-ekonomickou a kreditní závislost na Západě*. Velký prostor také věnoval vysvětlování sovětské zahraniční politiky. Nepříznivě hodnotil strategii USA při jednání o lidských právech či sbližování Rumunska a Jugoslávie s Čínou. NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy stranické a vládní delegace SSSR, 7. 6. 1978.

32 Gustáv Husák se ve svém projevu, který se rovněž dochoval jako součást závěrečné zprávy o návštěvě sovětské delegace, zmínil také o domácí opozici. Jeho projev jasně popírá v současnosti rozšířenou tezi o tom, že činnost opozice neměla ve vedení KSČ žádný ohlas. Tato pasáž výmluvně dokládá mocenské uvažování G. Husáka: *Víme, že jsou jednotlivci a skupiny, kteří myslí jinak. Dokumentuje to tzv. charta i některé další pamflety, které tyto skupiny předávají na západ a tak dělají kolem sebe šum. Západ se snaží podporovat je jak finančně, tak i svojí propagandistickou mašinérií. U vás (sic) jsou tito lidé izolováni a nemají větší vliv mezi mládeží ani na závodech. I z hlediska bezpečnosti je máme pod dozorem. Ti, co příliš provokovali, byli dáni do vězení. Ostatním zužujeme prostor a komplikujeme život. Nepodceňujeme toto nebezpečí, i když dnes tyto živly vliv nemají. Jde o různorodé skupiny od nábožensky zaměřených až po eurokomunisty a trockisty. Mnohé to již přestalo bavit, některé jsme pustili ven a se zbývajících vedeme politický boj. Tamtéž.*

33 NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Program návštěvy.

34 Projev soudruha Gustáva Husáka. *Rudé právo*, roč. 58, č. 127, 1. 6. 1978, s. 3.

35 Tamtéž.

36 Slavnostní shromáždění na Pražském hradě. *Rudé právo*, roč. 58, č. 127, 1. 6. 1978, s. 1. Za připomenutí v tomto kontextu stojí známý skandál, který vyvolal Brežněv na VII. sjezdu Polské sjednocené dělnické strany ve Varšavě 8. prosince 1975, když zde doslova dirigoval celý sál zpívající Internacionálu. Blíže KOSTIKOV, Piotr – ROLIŃSKI, Bohdan: *Widziane z Kremla. Moskwa-Warszawa. Gra o Polskę*. Polska Oficyna Wydawnicza BWG, Warszawa 1992.

Návštěva Michaila Sergejeviče Gorbačova v Československu se odlišovala od předchozích podobných událostí. Sovětský vůdce se tehdy procházel centrem hlavního města a s úsměvem diskutoval s Pražany. Na fotografii z 9. dubna 1987 je zachycen na pěší zóně u Jungmannova náměstí.

Foto: ČTK

poctách a vyznamenáních.³⁷ Pro své hostitele přivezl dvě vysoká sovětská vyznamenání, která osobně předal v Tržním sále bezprostředně po skončení slavnostního shromáždění. Nejříve obdržel Gustáv Husák Řád říjnové revoluce a poté gensek předal Vasilu Biľakovi, který se pro mnohé stal po srpnu 1968 ztělesněním kolaborace se sovětským vedením, Leninův řád.³⁸

O zprostředkování tohoto zážitku v přímém přenosu byl běžný občan ovšem ochuzen. Shromáždění na Pražském hradě sice měla Československá televize vysílat na prvním programu, ovšem během přímého přenosu došlo

k neočekávané poruše. Na základě pokynu vedení KSČ následně začalo rozsáhlé vyšetřování, zda se nejednalo o sabotáž. Podle závěrečné zprávy komise, jež byla zřízená speciálně pro tyto účely, šlo o technické problémy se slabými pojistkami v rozvodné elektrického proudu na Pražském hradě, které se při zkoušce neprojevily: *Při samotném přenosu došlo k neúměrnému zatížení rozvodny, což potvrdilo i zahřátí jističe a vypnutí el. energie.* Za hlavní viníky byli označeni pracovníci Československé televize, kteří řádně nezkontrolovali rozvodné zařízení a nezajistili přenos pomocí přímé te-

lefonní přípojky. Komise naznačila, že za havárii přesto mohly stát politické důvody – ve zprávě zdůraznila, že prověřované pracoviště má nejnižší stranickou organizovanost v Československé televizi. Navrhla proto v souvislosti s poruchou nejen zakoupit dva nové agregáty, ale také učinit vhodná „kádrová opatření“.³⁹

LENINŮV PORTRÉT A DVA GOBELÍNY

Po předání řádů československým soudruhům se konal uzavřený oběd, po němž sovětský vůdce odpočíval. Teprve v pět odpoledne odjela sovětská delegace v doprovodu člena předsednictva ÚV KSČ a vedoucího tajemníka městské organizace KSČ v Praze Antonína Kapka na prohlídku nově otevřené stanice metra Gottwaldova,⁴⁰ odkud odjeli zvláštní soupravou do stanice Muzeum, kde se Brežněv po prohlídce zapsal do pamětní knihy. Po výstupu z metra nastoupila delegace do připravených automobilů, odjela do Hyberské ulice a krátce navštívila Muzeum Vladimíra Iljiče Lenina. Brežněv zde předal sovětský dar (velký obraz Lenina) a naopak převzal pro sovětskou stranu dva gobelíny, *znázorňující přátelství mezi sovětským a československým lidem a budovu Muzea V. I. Lenina*.⁴¹

Po návštěvě muzea zakladatele bolševické říše odjela sovětská delegace na letiště, odkud odletěla v doprovodu Gustáva Husáka, Vasilu Biľaka a několika dalších domácích soudruhů na návštěvu Bratislavy. Po přiletu absolvovala podobné přivítání jako v Praze, pouze šeríky v rukou pionýrů nahradily rudé karafiáty.⁴² Na její počest byla

37 Srov. VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič: *Sem voždej. Galereja liderov SSSR. V 2-ch knigach*, kniha 2, s. 66–69; MLEČIN, Leonid Michajlovič: *Brežnev. Molodaja gvardija*, Moskva 2008, s. 460–473.

38 L. Brežněv předal vyznamenání G. Husákovi a V. Biľakovi. *Rudé právo*, roč. 58, č. 127, 1. 6. 1978, s. 2.

39 NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy stranické a vládní delegace SSSR, 7. 6. 1978.

40 Po roce 1989 byla tato stanice metra přejmenována na Vyšehrad.

41 NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy stranické a vládní delegace SSSR, 7. 6. 1978.

42 Vřelé přivítání v Bratislavě. *Rudé právo*, roč. 58, č. 127, 1. 6. 1978, s. 1–2.

následující den od 10.00 hod. uspořádána na Bratislavském hradě uzavřená beseda s vybranými slovenskými stranickými a vládními představiteli. Sovětského vůdce přivítal první tajemník ÚV KSS Jozef Lenárt. Hlavní projev měl Brežněv, který vyzdvihl zvýšení životní úrovně na Slovensku v posledních desetiletích. Stejně jako při projevu ve Španělském sále také ocenil hospodářskou spolupráci a připomněl události v roce 1968: *V súčasnosti na celom svete priatelia i nepriatelia Československa, každý inak, pristupujú k desiatemu výročiu udalostí v roku 1968. Československí emigranti, pravičiar, ich imperialistickí chleboďarcovia, ako sa hovorí, vyliezajú z kože, aby očiernili súčasnosť, aby znevažili všestranné úspechy v ČSSR, nafúkajú akékoľvek nedostatky.*⁴³

Po besedě následovalo od 11.00 hod. kladení věnců na pohřebišti sovětských vojáků na Slavíně, tentokrát za zvuku Pochodu padlých revolucionářů, a poté u památníku Slovenského národního povstání. V 16.30 hod. se pořádal pozdní slavnostní oběd, na jehož začátku Brežněv a Lenárt pronesli přípitky.⁴⁴ V 18.30 hod. odletěla sovětská delegace zpět do Prahy. Na její členy čekala již pouze soukromá večeře a v programu avizované volno.⁴⁵

Poslední den návštěvy začal v Trutním sále, kde Gustáv Husák předal svému hostu Řád Klementa Gottwalda.⁴⁶ Také při tomto ceremoniálu se naplno projevila Brežněvova neotesanost. Než pronesl další projev na počest hostitelů, netradičním způsobem vyzkoušel, zda je funkční mikrofon. Přistoupil k němu a prudce do něho udeřil pěstí. Když děkoval Husákovi za předané vyznamenání, začal mít problémy s vyjadřováním a postupně přecházel až ve špatně srozumitelné chrčení.⁴⁷ Od 10.30 hod. proběhlo jednání vybraných členů delegací, které ukončil v Hudebním salonku Pražského hradu podpis prohlášení o vzájemné spolupráci.⁴⁸ Poté se Brežněv setkal v Brožíkově salonku s vedoucími československých diplomatických misí, s nimiž vypil číši vína.⁴⁹ Ve 13 hod. začala závěrečná recepce na Pražském hradě, která se uskutečnila ve Španělském sále. Zúčastnilo se jí okolo pěti set osob, slavnostní přípitky pronesli Husák a Brežněv.⁵⁰

Podle připraveného scénáře měli v 14.45 hod. *pracující zaujmout místa na starém [ruzyňském] letišti.*⁵¹ Tam sovětská delegace odjela po slavnostním rozloučení s čestnou jednotkou na prvním nádvoří Pražského hradu. Zde se uskutečnil závěrečný ceremoniál

s vojenskými poctami, který přenášela televize v přímém přenosu na prvním programu. Dne 2. června 1978 v 15.45 hod. Brežněv se svým doprovodem odletěl zpět do vlasti.⁵²

ZÁVĚREM

Brežněvova návštěva na přelomu května a června 1978 výmluvně dokládá naprostou podřízenost domácího režimu Moskvě. Pro generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, který byl po svém nástupu několik let pod tlakem konzervativců,⁵³ znamenala symbolické potvrzení jeho pozice. V čele KSČ se nakonec udržel až do prosince 1987 (prezidentem ČSSR byl dokonce ještě o dva roky déle).

Řada otevřených kritiků „normalizačního“ režimu, zejména signatáři Charty 77, byla v souvislosti s Brežněvovou návštěvou v roce 1978 opakovaně zadržena na osmačtyřicet hodin. Také další okolnosti tohoto pobytu genseka v Československu alespoň částečně připomínaly totalitní období počátku padesátých let, které bývá nepřesně označováno jako období kultu osobnosti. V Brežněvově případě ovšem nechyběly rysy, které naznačovaly hlubokou krizi a následný úpadek sovětského bloku.

43 NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy stranické a vládní delegace SSSR, 7. 6. 1978.

44 Nezapomenutelný den Bratislavy. *Rudé právo*, roč. 58, č. 128, 2. 6. 1978, s. 1–2.

45 NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Program návštěvy.

46 Podle seznamu, dostupného na webových stránkách Archivu Kanceláře prezidenta ČR, byl Řád Klementa Gottwalda udělen celkem 181 osobám a institucím. Brežněv měl podle něj obdržet toto vyznamenání celkem třikrát, poprvé údajně již v roce 1976 a potřetí v roce 1981. Patrně se však jedná o chybu. Jisté ovšem je, že skutečně třikrát byl Brežněvovi propůjčen čestný titul Hrdina Československé socialistické republiky (1970, 1976 a 1981). Srov. Řád Klementa Gottwalda – za budování socialistické vlasti, viz http://www.prazsky-hradarchiv.cz/archivKPR/download.cfm?file=files/articles/00017/rkg_140812_144208.pdf (citováno k 7. 2. 2013).

47 Ukázky ze slavnostního shromáždění ve Španělském sále (31. 5. 1978) a z předávání vyznamenání (31. 5. a 2. 6. 1978) jsou dostupné na internetovém portálu Youtube. Viz <http://www.youtube.com/watch?v=CzTzoBvkT3g> (citováno k 7. 2. 2012). Dobový filmový týdeník z návštěvy sovětské delegace, který je dostupný na webové stránce Československé televize, uvedené Brežněvovy slabé chvilky pochoptitelně nepřinesl. Srov. Československý filmový týdeník č. 28/1978, viz <http://www.ceskatelivize.cz/porady/10266819072-vypravej-ve-stopach-doby/1978/ceskoslovensko-navstivila-sovetska-delegace-v-cele-leonidem-iljicem-breznevem/> (citováno k 7. 2. 2013).

48 Ukončení návštěvy sovětské stranické a vládní delegace v Československu. *Rudé právo*, roč. 58, č. 129, 3. 6. 1978, s. 1.

49 NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Program návštěvy.

50 Ukončení návštěvy sovětské stranické a vládní delegace v Československu. *Rudé právo*, roč. 58, č. 129, 3. 6. 1978, s. 1–2.

51 NA, f. Archiv ÚV KSČ, SGH, k. 452 (SSSR č. 5), inv. j. 1391, Návštěva sovětské delegace 1978, Program návštěvy.

52 Rozloučení s Prahou. *Rudé právo*, roč. 58, č. 129, 3. 6. 1978, s. 1–2.

53 WANNER, Jan: *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*, s. 94–105.